

Nr 132.

Av herrar **Hellberg** i Ljungskile och **Rydholm**, om ändrad lydelse av 1 § i förordningen angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov m. m.

Å fisklägen, hamnplatser, järnvägsstationer och andra områden å landet med större sammanträngd befolkning är det mångenstädes svårt, ja omöjligt, att till skäligt pris erhålla mark till uppförande av bostadshus. Den storartade utvecklingen av kommunikationsmedlen möjliggör drivande av industriell verksamhet även ute i landsorten. Tillfällen till förvärv föranleda, att nya samhällen uppstå och att somligstädes äldre sådana se sig i behov av större utrymme än förut. Det blir då alltid i första hand fråga om erhållande av byggnadstomter. Om än så rika utvecklingsmöjligheter för ett samhälle föreligga, kan dock svårighet att erhålla mark till byggnadstomter lamslå all företagsamhet och rent av strypa ett samhälle, som eljest kunde nå en hög grad av utveckling och välstånd.

Som ett exempel må nämnas fiskläget Gullholmen i Bohusläns skärgård. Själva Gullholmen är så fullständigt upptagen av byggnader, att utrymme för flera sådana ej finnes. Holmen är medelst en bro förenad med en större ö, Hermanö, som har god tillgång på mark, som vore tjänlig till byggnadstomter. Ett obetydligt område av denna ö, vilket vid skiftesförrättning blivit avsatt som samhällighet för öns åboar, är länge sedan förvärvat till detta ändamål och lika fullständigt upptaget av byggnader som holmen. Mera mark står där ej att på skäliga villkor erhålla. Då de unga männen växa upp och vilja sätta eget bo, kunna de ej här finna plats till en stuga, utan måste i så fall flytta ut ur kommunen. — Ha de nu dittills hjälpt den gamle fadern eller annan släkting i arbetet med storsjöfisket och i skötseln av fiskefartyg och redskap, som de kanske varit delägare uti, så måste dylika förbindelser vid utflyttning ur samhället

Bihang till riksdagens protokoll 1915. 4 saml. 55 häft. (Nr 129—132) 2

brytas till skada för både samhället och staten. Mången avstår under sådana förhållanden att bilda eget hem och emigrerar eller tager hyra till sjöss. De unga krafterna gå förlorade för samhället, och emigrationen ökas i allt större omfattning.

Statsmakternas uppmärksamhet har ju särdeles på de senaste åren med stort intresse riktats på att bereda nya möjligheter för bildande av egna hem. Någon annan väg till detta mål i föreliggande fall än genom användande av expropriation torde icke finnas. Men att till förmån för enskild person befrämja ett sådant intrång på enskild rätt, som expropriation innebär, skulle vara lika främmande för lagstiftningens karaktär som för varje sunt begrepp om rättvisa, vore än den ena partens intresse aldrig så väl grundat gent emot den andras. Ehuru man måste erkänna en stor rangskillnad de olika intressena emellan, kan dock detta aldrig ensamt föranleda medgivande av expropriation, det är endast rangskillnaden intressenterna emellan, som vår lagstiftning och det sunda begreppet om rättvisa har erkänt såsom avgörande skäl till sådan åtgärd emot den ena partens vilja: för det allmännas intresse har den enskildes i vissa fall fått vika. Emot denna princip torde det ej heller strida att, i de fall här nämnts, utsträcka rätten till expropriation till mark att användas till byggnadstomter därhän, att kommun, municipalsamhälle eller köping i enlighet med lag den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning kunde skaffa sig erforderlig ökning i område för uppförande av bostadshus att i sin ordning upplåtas till enskilda personer med äganderätt eller tomrätt.

I expropriationslagförslaget 1913 förekommer ej förslag till öppnande av sådan utväg. Däremot uttalar en riksdagens skrivelse till Konungen år 1907 de kraftigaste skäl till sådant förfarande, och jag tillåter mig att, i stället för vidare motivering, därur anföra en del av vad som särskilt rör denna sak:

»— — — Man har sålunda i våra dagar rikligt tillfälle att bevittna hurusom samhällen uppväxa på olika platser å landsbygden, där tillfälle till näringsfång på grund av nya konjunkturen erbjuder sig, och man har särskilt i sådant avseende anledning att fästa sig vid fisklägen, hamnplatser, stationssamhällen och industricentra. På sådana platser samlas en mängd personer, vilkas näringsfång, tjänst eller sysselsättning föranleder eller kanske tvingar dem att där bosätta sig. Det ligger i sakens natur, att en sådan stundom nödtvungen bosättning under påverkan av tillfälliga lokala förhållanden mången gång förenas med svårigheter särskilt i avse-

ende på förvärvande av bostaden, vilken ju är en nyttighet, som till varje pris måste anskaffas — — —.

Vid sådant förhållande synes ock tiden vara inne, att statsmakterna genom sitt ingripande söka råda bot härför, — — —. Gällande eller föreslagen lagstiftning torde icke i större mån vara ägnad att avhjälpa det onda. Expropriationsförfattningen medgiver sålunda expropriation blott till torg eller gata i stad, och den skyldighet för tomtägare att avstå erforderlig mark, som i förslag till lag om stadsplan föreskrives (antogs samma år denna riksdagsskrivelse avläts) »föreligger såsom regel blott för de i fastställd stadsplan, vilken jämväl efter förordnande av Eders Kungl. Maj:t kan upprättas inom område å landet, där större byggnadsverksamhet är att förvänta, upptagna gator, torg och andra allmänna platser. Den i 10 § av nyssberörda lagförslag föreslagna rätt för samhället att förvärva i fastställd stadsplan upptaget tomtområde, som finnes vara för stadens utveckling oundgängligen erforderligt, kan icke heller anses ägnad att på platser, som nu äro i fråga, på ett tillfredsställande sätt avhjälpa bostadsbehovet. — — —

Med hänsyn till det nu anförda synes man vara nödsakad att tillgripa nya åtgärder, där upplåtelse av erforderlig mark för en sammanträngd befolknings bosättning icke kan på skäligen villkor åstadkommas. I sådant avseende torde för anskaffande av erforderlig tomtmark vara att förordna en utvidgning av expropriationsinstitutet, blott förfarandet därvid noga begränsas och bestämmes.

— — — och vidare bestämma, att expropriationsrätten lägges i det allmännas hand och att således denna rätt kan påkallas av det särskilda samhället, kommunen eller staten, ty endast därigenom är man tillförsäkrad, att förhållandena på ett ur alla synpunkter tillfredsställande sätt ordnas. Den exproprierande institutionen hade sedan att av den exproprierade marken på lämpligt sätt upplåta tomter till de enskilda. Att kommunen härvidlag bör träda emellan, ligger oftast i dess eget intresse, och det bör därför kunna antagas, att densamma skall vara villig att underkasta sig de uppoffringar i ekonomiskt avseende, som för åtgärder av berörda slag kunna erfordras. Medel för expropriationens genomförande torde utan större svårighet kunna anskaffas, helst realsäkerhet för ett upptaget lån erbjuder sig i den exproprierade marken. I alla de fall, där ifrågavarande samhälle är ett municipalsamhälle, ligger det närmast till hands att detsamma självt vidtager berörda åtgärder, i andra fall läser det ankomma på vederbörande kommun. I vissa fall, där det allmännas intresse av frågans tillfredsstäl-

lande lösning är särskilt påtagligt, torde staten träda till för att underhjälpas saken.

— — — Står dessutom expropriationstvånget i utsikt, torde man böra vara berättigad förutsätta, att frivilliga överenskommelser mellan tomtägare och den expropriationsberättigade eller den enskilda i de flesta fall låta sig åstadkomma.

Självklart torde vara, att den nu ifrågasatta expropriationsrätten bör begränsas att användas allenast i sådana fall, då det gäller att förvärva nödig mark för ett samhälles bebyggande — — —».

I sammanhang med frågan om expropriation i föreliggande fall, då byggnadsstadgan för rikets städer den 8 maj 1874 komme att tillämpas på här ifrågavarande platser, torde ock en modifikation av nämnda stadga 2 kap. § 13, mom. 1, angående gatubreddens vara av nöden. Enligt densamma skulle i planen för sådana allmänna platser under inga omständigheter få upptagas vägar med mindre bredd än tolv meter. Då fråga är om bebyggande av holmar, öar eller strandremsor invid havet, skulle i flera fall upptagande av så breda vägar som tolv meter föranleda till att det ej bleve någon plats övrig för byggnaderna. På vissa platser kan nämligen området vara så begränsat av havet eller otillgängliga klippor, att man måste på ett helt annat sätt utnyttja de trånga områden, som erbjuda sig till byggnadstomter, än vad eljest i allmänhet är av nöden. De sanitära skäl som förestavat nämnda stadgande torde ej heller kunna anses här hava lika tillämpning, då de bostäder, som på dessa platser komma att uppföras, ej bleve stadshusliknande höga byggnader eller hyreskaserner och de friska havsvindarna nog här sörja för tillräcklig ventilation i även de trångaste passager.

Ett ytterligare skäl för modifierande av nämnda stadgande torde ock ligga däri, att de samhällen, som här avses, i allmänhet ha stort behov av att särdeles noga begränsa sina utgifter. Skulle då det område, som ett sådant samhälle såge sig nödsakat att exproprieras, till en så stor del komma att bestå av breda vägar, så bleve de tvungna att taga så mycket vidsträcktare mark i anspråk, vilket åter föranledde så mycket större kostnader i inlösen.

På grund härav och särskilt med stöd av det anförda uttalandet i riksdagens skrivelse till Konungen den 30 april 1907, får jag hemställa,

- 1:o att riksdagen måtte för sin del antaga följande ändrade lydelse i kungliga förordningen den 14 april 1866 angående jords och lägenhets avstående för allmänt behov:
§ 1. Där Konungen prövar nödigt att jord eller lä-

genhet, som enskild man, menighet eller inrättning tillhör, begagnas skall, antingen till rikets försvar, till allmän väg, bro, hamn- eller lastningsplats, till torg eller gata i stad, till att å hamnplats, fiskläge, järnvägsstation eller annan å landsbygden belägen ort med större sammanträngd befolkning bereda, i enlighet med lag den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomt, indelning, kommun, municipalsamhälle eller köping erforderlig ökning i område för uppförande av bostadshus, att upplåtas med äganderätt eller tomträtt, till uttappning eller sänkning av sjö, — — — vare ägare pliktig att avstå, vad för ändamålet fordras, — — — — —

- 2:o följande ändrade lydelse i byggnadsstadgan för rikets städer den 8 maj 1874 kap. 2, § 13, mom. 1: I ny stad eller stadsdel, må gata i allmänhet icke läggas till mindre bredd än aderton meter, dock må undantagsvis, där sådant av omständigheterna påkallas, gata av ringa längd läggas till bredd av minst tolv meter, och, i de fall, där denna stadga tillämpas för vissa områden å landet, må vägar av mindre bredd än här sagt är upptagas, skolande, när sådan minskning i gatubredd ifrågasättes, skälen därför vid underställningen uppgivas.

Stockholm den 22 januari 1915.

Wilh. Hellberg. P. Rydholm.
